

Motýlí ráj to na pohled – příklad dobré praxe

Na okraji jihomoravského městečka Ždánice, které se rozkládá na jižním úpatí Ždánického lesa, se nachází několik údolí paprscitě vyběhajících z intravilánu směrem k lesům. V těchto údolích je pestrá mozaika travních a křovinných biotopů s bývalými

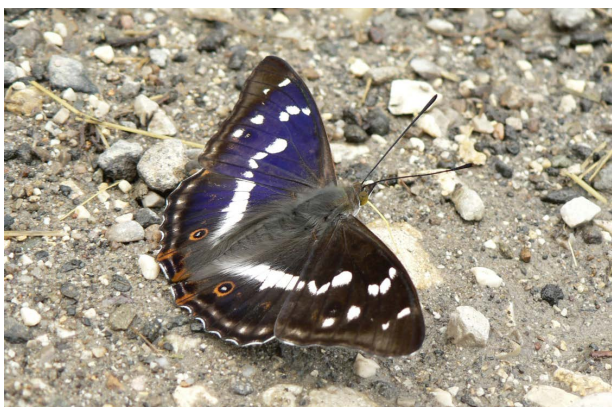
Na území bylo pracovníky Entomologického ústavu AV ČR zaznamenáno více než 80 druhů denních motýlů. Přitom v celé České republice se vyskytuje okolo 150 druhů denních motýlů, takže abyste teoreticky naráz spatřili půlku naší lepidofauny, sta-

Podzim zaplavený ocúny

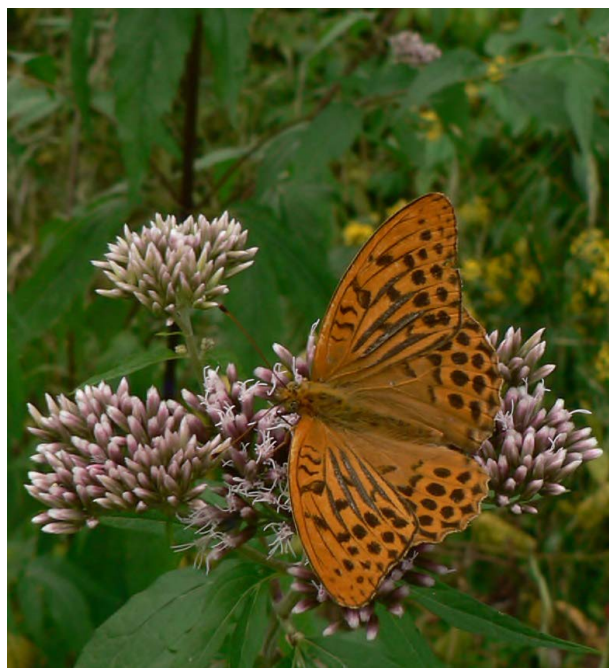

Ostruháček březový

Batolec duhový

záhumenkami, ovocnými sady, vinicemi, alejemi a soliterními stromy. Díky kombinaci přírodních podmínek a dlouhodobé lidské činnosti se zde vytvořilo velmi bohaté spektrum typů prostředí, na které je vázáno velké množství druhů rostlin a živočichů. Tato typicky kulturní krajina je tak současně místem s vysokou biodiverzitou.

Perleťovec stříbropásek

čilo by navštívit toto území. Proto jej neskromně označujeme jako Motýlí ráj. Vědcům ale bylo jasné, že území je akutně ohroženo zarůstáním a je potřeba na něm urychleně začít zasahovat a hospodařit. Protože je návrat klasického malohospodaření v současné době nereálný, jedinou možností, jak nežádoucí vývoj zvrátit, bylo začít s aktivním managementem ochrany přírody.

Velkou výhodou byla skutečnost, že se významná část lokality nachází na obecních pozemcích, což dávalo šanci na jednodušší jednání. V praxi je vždy nutný souhlas majitele pozemků, kterých na větších plochách mohou být desítky až stovky. V takových případech je skoro nemožné získat souhlasy na celou lokalitu. Nejprve bylo tedy nutné vést jednání na místní úrovni, které vedl entomolog Mgr. David Novotný, jež zde prováděl detailní terénní průzkum. Jeho opakované jednání s tehdejší panem starostou Mgr. Miroslavem Procházkou a dalšími místními obyvateli vedlo nakonec ke svolení ochrannářských zásahů na bývalých obecních pastvinách ve vlastnictví města v údolí Šraňky.

Prvotní impuls pro realizaci zásahů vzešel již v roce 2007 od doc. Martina Konvičky z Akademie věd, který díky svým kontaktům zprostředkoval spolupráci mezi britskou neziskovou organizací European Conservation Action Network (EUCAN) a českou Daphne ČR – Institutem aplikované ekologie. Vedení města nabídnutou spolupráci s ochranáři přivítalo a tak byly položeny základy Motýlímu ráji.

V roce 2008 pak začaly první zásahy, jejich hlavním pilířem byl projekt britské organizace financovaný z Leonardo da Vinci Lifelong Learning Programme. Díky němu tři následující roky přijížděly do Ždánic početné skupiny britských dobrovolníků. V létě zde trávili celé dva týdny intenzivní prací a současně poznáváním přírodovědných i kulturních krás

Děti práce často baví víc než dospěláky

této oblasti. Souběžně se připojovali čeští dobrovolníci, jednalo se především o studenty přírodovědeckých fakult a amatérské biology, které jsme oslovovali přímo na fakultách a prostřednictvím hromadných emailů. Odborné vedení prací zaštili

Výklad pro dobrovolníky o významu mrtvého dřeva

biologové z Daphne ČR a ENTÚ AV ČR.

Management zahrnoval především kosení trávníků křovinořezy, klučení náletových dřevin motorovými pilami, vyhrabávání stařiny, likvidaci invazního trnovníku akátu, biomasa byla povětšinou pálena. Veškeré práce probíhaly postupně, jednak nebylo v našich silách celou plochu obsáhnout naráz, jednak není ani takový plošný zásah žádoucí. Takto se mohli živočichové bez větších problémů na změnu adaptovat a přesunout se z míst zásahů do zatím ponechaných porostů. Biomasu bylo nutné odstranit, aby se snížilo zatížení plochy dusíkem a současně se odstranil zdroj nežádoucích semen z posečených rostlin. Odvoz a likvidace na jiném místě by byly příliš technicky i finančně náročné, proto jsme zvolili okamžité pálení biomasy na několika

Štěpkování dřevní hmoty z náletu ze zarostlé polní cesty

ohništích přímo na lokalitě. Vždy bylo samozřejmě nutné pálení hlásit na obci a hasičům. Náletové dřeviny jsme odstraňovali pečlivě co nejniž nad zemí, aby nevznikaly vysoké ostré kolíky, které by při dalších zásazích mohly vadit jak při chůzi, tak při případném pojezdu techniky. Z toho důvodu se nám neosvědčily mačety, které jsme použili na jedné ploše s náletem jasanu. Dobrovolníky práce s mačetami sice dost bavila, ale na ploše vzniklo minové pole špičatých kolků, a když sem po roce vjel se sekačkou traktor, během pěti minut propíchl dvě pneumatiky. Od té doby veškerý nálet čistíme velmi pečlivě křovinořezy nebo motorovou pilou.

Pro likvidaci akátu jsme si vytvořili vlastní metodu, která vlastně v ucelené podobě tehdy ani k dispozici nebyla. Můžete si ji zdarma stáhnout na stránkách <http://www.daphne.cz/vystupy/metodicky-list-boj-s-akatem>. Každá lokalita s akátem má poněkud jiné parametry, my jsme postupovali s ohledem na co nejrychlejší navrácení zarostlých ploch do bohatých suchomilných neboli xerotermních travních společenstev, která se dochovala v jejich okolí. Proto jsme akát vyřezali sice postupně, ale plošně. Osvědčila se nám metoda kroužkování kůry, která spočívá v odřezání pruhu kůry zhruba 3-5 cm širokého a 1 cm hlubokého kolem kmene dokola, což u stromů vedlo během jednoho až dvou let k jejich odumření. Následně jsme mrtvé stromy odstraňovali. Na jiných místech jsme akáty káceli přímo bez kroužkování, pařezy jsme

Zatírání akátu herbicidem

ihned zatírali neředěným vysoce účinným herbicidem. V obou případech samozřejmě docházelo k dalšímu obrůstání z pařezů, byť v poměrně omezené míře, hojně byly zato výmladky jak z kořenů, tak ze semenné banky. Na ty jsme v prvních letech aplikovali postřik ředěným herbicidem během června, po obnovení pastvy nám s výmladky zcela bezkonkurenčně pomohly kozy. Na pasených plochách nemají obrůstající akáty nejmenší šanci, kozám chutnají prioritně a jsou schopny kromě lístků okousat kůru i z těch nejtenčích větviček, což akát

po několika letech opakování docela spolehlivě z plochy vytlačí.

Během prvních tří let tří let se povedlo aktivitu tak nastartovat, že jsme v nich plynule pokračovali dál i bez podpory z britské strany. K tomu však je nutné každoročně shánět zdroje financí, především na potřebný materiál. Každoročně píšeme několik žádostí o grant, a abychom mohli fungovat, je zapotřebí získat alespoň dvě podpory, a to kvůli zajištění kofinancování. Psaní projektů, jejich administrativa a vedení se tak stalo stejně důležitým prvkem, jako je samotná fyzická péče o lokalitu. Zatím jsme získali podporu z grantů Ministerstva životního prostředí, Nadace VIA, Nadace Partnerství, Nadace OKD, Jihomoravského kraje, Místní akční skupiny Kyjovské Slovácko v pohybu, využíváme také Program péče o krajinu. Sponzorský dar poskytla Kooperativa a.s. a generálním sponzorem jsou Moravské naftové doly, a.s.

Se založením stáda ovcí a koz náklady významně vzrostly, největší výdaje jsou vázány právě na vytvoření potřebného zázemí – kromě pastevních

Jehňátka v salaši

areálů s ohradníky, branami, napáječkami, krytými stánky bylo nutné postavit salaš a seník. Stádo pak vyžaduje každodenní péči, na zimu je nutné nakupovat seno a březí bahnice přikrmovat ovsem, další výdaje se týkají veterinární péče a stříhání vlny. Náklady tak představují ročně desítky tisíc korun. A veškerá odváděná práce na lokalitě byla a zůstává bez odměn formou dobrovolnické práce. Největší díl práce odvádí každý den Michal Valenta, předseda Sdružení pro záchranu Motýlího ráje, který se právě stará o stádo zvířat a současně fyzicky realizuje doporučené managementové zásahy. Během roku s rozličnými pracemi pomáhají dobrovolníci, dobrou zkušenost máme s firemními dobrovolníky – například Kooperativa a.s. už je v tomto našem stálým přispěvatelem, vloni jejich zaměstnanci pracovali v Motýlím ráji již po páté. Za dobu naší činnosti se zde vystřídaly skutečně stovky dobrovolníků z celé České republiky. Kromě

práce pro ně vždy zajišťujeme osvětový program, kdy si nejdříve území spolu projdeme a ukazujeme si, proč a jaké zásahy zde děláme. Po skončení práce zase dobrovolníky odměňujeme dobrotami z místních zdrojů, proto jsou oblíbené především dobrovolnické práce v burčákovém období.

Základním dokumentem pro odbornou péči a celkový vývoj managementů představuje Plán péče o Motýlí ráj, který jsme vypracovali v roce 2010 a opírá se o botanický, ornitologický a samozřejmě lepidopterologický průzkum. Po prvotním vyčištění lokality od náletů jsme péči podle doporučení odborníků, kteří zpracovali plán péče o toto území, dále rozvíjeli, přidala se výsadba starých odrůd třešní, hrušní, jabloní a oskeruší, moruší, mišpulí a kdouloní, které jsme získali v ovocné zahradě Radima Peška v Bojkovicích (www.stareodrudy.org).

Současně jsme pomalu ale jistě směřovali k obnovení pastvy. Nejdříve bylo nutné připravit první pastevní areály a sehnat stádo ovcí a koz. Tato zvířata jsou ideální pro spásání xerothermních travníků, nezatíží je tolik jako pasoucí se skot či koně, a vhodně se doplňují – ovce preferují trávy a byliny, kozy zase křoví. Ve smíšeném stádě je tedy plocha velice vhodně přepasena, samozřejmě záleží na intenzitě. Pokud je zvířat málo, na stavu travníků se to nijak zásadně neprojeví, naopak příliš intenzivní pastva dokáže výrazně změnit druhovou skladbu. V podstatě platí, že nejlepší je sledovat vývoj travníků průběžně a podle potřeby regulovat intenzitu, každá plocha totiž reaguje na pastvu trochu jiným způsobem. Dva roky pokusné pastvy prokázaly, že se jedná o nejlepší možný způsob péče o tyto plochy, na druhou stranu se ukázalo, o jak náročný management se jedná.

Stádo a pastevní areál je nutné kontrolovat každý den, přivážet na pastvu vodu, řešit nečekané události, neustále vyměňovat baterie v ohradnicích. Navíc stáda byla v obou pokusných rocích vypůjčená, což bylo tehdy sice jediné možné řešení, ale dlouhodobě neudržitelné. Za půjčení stád jsme sice neplatili, chovatelé z nedalekých dvou obcí nám svá stáda poskytli zadarmo, jenže právě neustálé dojíždění, časová náročnost, nedostatek technického zázemí a také obtížná manipulace s cizími, nedůvěřivými zvířaty byly nakonec důvody, proč nebylo možné tímto způsobem fungovat delší dobu. V pravou chvíli se do našich aktivit připojil místní občan, Michal Valenta, který se rozhodl pro

chov ovcí a koz. Začátky nebyly snadné, protože neměl dosud s chovem žádnou zkušenost a všem aktivitám se věnuje po práci, ale díky jeho nadšení a podpoře rodiny se povedlo prvotní nápad realizovat. Pan Valenta se stal předsedou nově vzniklé neziskové organizace Pro záchranu Motýlího ráje a od roku 2010 díky tomu naše aktivity přestaly být nárazovými akcemi, ale péče o lokalitu se stala v podstatě každodenní činností. Podařilo se nám rozšířit management do tří údolí, v současné době se mozaikově pase smíšeným stádem ovcí a koz na bezmála 20 hektarech a velkou pozornost věnujeme také osvětovým aktivitám. Vybudovali jsme naučnou stezku a každoročně pořádáme Ždánické

Slavnosti Motýlího ráje jsou oblíbené mezi rodinami s dětmi

slavnosti Motýlího ráje na začátku června a všechny milovníky přírody na ně srdečně zveme. A pokud Vám návštěva v tomto termínu nevyjde, tak nevadí – lokalita je krásná po celý rok, ale nejvíce motýlů v ní zaručeně spatříte během června. Další informace, aktuality a fotografie naleznete na našich webových stránkách www.motyliraj.zdanice.eu, kde jsou také kontakty. Rádi vás na lokalitě osobně přivítáme a připravíme vám program na míru.

Mgr. Zuzana Veverková, DAPHNE ČR
– Institut aplikované ekologie a Pro záchranu Motýlího ráje, z.s.

Proč zrovna Ždánická údolí?

Biologicko-historické poznámky

Ždánicko je starosídlní oblastí s tradicí zemědělského hospodaření starou tisíce let, místní obyvatelé krajinu využívali velmi pestrým způsobem – střídaly se zde políčka, vinice, sady, pastviny s úhory a remízky. Ještě na leteckém snímku z roku 1953 je patrná vysoká členitost krajiny se stovkami drobných políček. Kolektivizací se tvář krajiny zcela proměnila, došlo ke scelování úrodných pozemků a vznikly velké hony orné půdy, kde pole mají velikost desítek hektarů. Z krajiny zmizela původní pestrost a došlo k rapidnímu poklesu biodiverzity. V drobné míře se ostrůvky této pestrosti zachovaly na marginálních plochách, které byly příliš neúrodné kvůli svažitosti, vysychavosti či naopak podmáčení půd apod. Také ponechané záhumenky v blízkosti obcí si ponechaly svůj charakter s typickým malohospodařením, které se udržovalo i během komunismu.

Hospodářské využívání krajiny kolem Ždánického lesa se dále výrazně změnilo po roce 1989. S nástupem tržního hospodářství se výnosy z těchto marginálních, málo úživných ploch staly neekonomickými a obecně se u nastupující generace razantně snížila chuť k náročné fyzické práci v zemědělství. Výsledkem těchto změn je ponechání většiny ploch ladem a jejich následná sukcese. Díky poměrně extrémnímu klimatu (malý úhrn srážek, silné oslunění, letní přísušky, vysoká svažitost apod.) zde sukcese postupovala pomaleji než na většině podobných ploch. Přece jenom zelené prstence sadů, vinic, bývalých pastvin a záhumenek lemovaly v jihomoravské krajině bezmála každou obec. Většinu těchto míst však již dávno pohltily neprostupné houštiny náletových dřevin s hustými porosty dominantních trav a invazních bylin.

Také velká část ždánických ploch byla silně degradována nežádoucí sukcesí. Opuštěné záhumenky jsou plné zlatobýlu kanadského a náletu jasanu, na bývalých obecních pastvinách se rozšířil trnovník akát, který zde vytvořil enklávu blízkou lesnímu porostu. Místy expanduje třtina křovištní a dosud otevřené plochy trávníků byly plné stařiny z dominantních trav, plošně se rozšířily plané trnky, svída krvavá a hlohy spolu s nízkým,

zato velmi hustým podrostem ostružiníků. V podstatě byla jen otázka času, kdy budou dochované cenné druhy a společenstva zcela vytlačeny z tohoto měnícího se prostředí, které bylo po staletí obhospodařováno a na jednu ponecháno ladem.

Dochované spektrum druhů rostlin a živočichů je jistě ochuzeno o druhy citlivější, které již nenávratně zmizely, i tak se stále jedná o velmi bohaté společenstvo. Z motýlů jsou nejvýznamnějšími obyvateli kriticky ohrožený hnědásek černýšový, kriticky ohrožený modrásek hořcový Rebelův, kriticky ohrožená vřetenuška *Zygaena brizae* a velmi lokální a vzácný lesostepní zelenáček *Jordanita subsolana*. Dále se zde vyskytují ohrožení stepní motýli, zejména modrásci kozincový, jetelový, vičencový, hnědoskrvný a černolemý, okáč ovsový a vřetenušky *Z. ephialtes* a *Z. loniceræ*. Lesostepní či křovinové motýly zastupují otakárek ovocný a ostruháčci kapinicový, trnkový a švestkový.

Dosavadní inventarizační průzkumy navíc dokládají celkovou vysokou diverzitu, jsou zde cenné širokolisté suché trávníky svazu *Bromion erecti*, suché bylinné lemy svazu *Geranion sanguinei* a vysoké xerofilní křoviny svazu *Berberidion*, na kterých se vyskytují orchideje pětiprstka žežulník a vstavač vojenský. Roste zde hořeček brvitý a hořec křížatý, který je živnou rostlinou pro ohroženého modráska hořcového/ Rebeliho. Najdeme zde také C1 rostliny jako lněnka rolní či hrachor chlupatý, dále zde roste modřenec chocholatý, bělozářka větvitá nebo třeba prlina rolní.

Z hmyzu vedle motýlů za zmínku stojí početná populace kudlanek nábožných a roháčů obecných nebo výskyt ploskoroha žlutého či drvodělky fialové. Loňský myrmekologický průzkum zde dále odhalil výskyt úctyhodných 43 druhů mravenců. Z obratlovců máme přehled o výskytu ptáků, lokalitu využívají jako hnízdiště křovištní ptáci, mezi které patří třeba tuhýk obecný a pěnice vlašská. Vzhledem k pestré nabídce potravy pravidelně navštěvuje lokalitu také vlha pestrá nebo krutihlav obecný.